

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание ученой степени доктора философии (PhD)

по специальности 6D050600 – Экономика

АБИНОВА АЛЬФИЯ ЮРЬЕВНА

«Инновационные тенденции высшего образования в современных условиях развития экономики Республики Казахстан»

Актуальность темы исследования. Проблемы развития инновационного высшего образования в Казахстане особенно актуальны в настоящее время. Это связано с тем, что развитие экономики невозможно без высоко развитого рынка образовательных услуг. Анализ казахстанской практики отношений между вузами и работодателями, бизнесом и наукой показывает, что на сегодня существует больше нерешенных проблем, чем позитивного опыта.

В мировой практике существует множество факторов, связывающих высшее образование и экономический рост. Обзор международных исследований свидетельствует о том, что существует тесная взаимосвязь между уровнем высшего образования, наукой, бизнесом и экономическим ростом страны в целом. Исследования подтверждают важность инвестиций в развитие образования, поскольку именно экономики с более высоким уровнем образованности являются, как правило, более устойчивыми к различным негативным факторам внешней сферы. В странах, осуществляющих инвестирование в образование, показатели роста экономики намного выше. Исследования Организации экономического сотрудничества и развития свидетельствуют о том, что при увеличении уровня образования работающего населения в среднем на 1 год, рост экономики увеличивается на 3-6%, а темп роста превышает 1% [1].

Как известно, система образования имеет сложную иерархическую структуру, ключевым сегментом которой является высшее образование, причем, в последнее время все больший акцент делается именно на инновационные его составляющие. Эффективное функционирование системы высшего образования выступает стратегической задачей государства на всех уровнях его развития, от решения которой зависят и социальная стабильность, и экономический рост, и, как следствие, повышение конкурентоспособности национальной экономики. В настоящее время в Казахстане наблюдается определенный разрыв между потребностями отраслей экономики, сложившейся структурой специальностей высшего образования и уровнем подготовки специалистов. В этой связи система высшего образования в контексте инновационных тенденций его развития требует особого внимания как со стороны государства, так и со стороны населения и бизнеса.

Сегодня уровень экономического развития Республики Казахстан характеризуется низким уровнем коммерциализации результатов научных исследований и отсутствием эффективных интеграционных связей науки и бизнеса, а также других субъектов инновационной инфраструктуры. Все это

свидетельствует о нерациональном использовании инновационного потенциала государства.

В настоящее время вопрос об основных факторах экономического роста, повышения уровня конкурентоспособности государства является актуальным для мировой экономики. Несмотря на то, что многим странам удалось достигнуть консенсуса между высшим образованием, наукой и бизнесом с целью повышения общего благосостояния общества, остается по-прежнему высокая межстрановая дифференциация подходов к инновационному высшему образованию и его интеграции с бизнесом, причем, разрыв между развитыми и развивающимися странами продолжает увеличиваться.

Поэтому, для эффективной реализации намеченных программ развития инновационного высшего образования, соответствующих стратегическим целям экономической политики Казахстан должен исходить из положений о том, что развитие инновационного высшего образования – это инвестиции в будущее и средство активизации экономического роста страны. В связи с этим, как отметил Глава Республики Казахстан, Н.А. Назарбаев, предлагается новая национальная перспектива: к 2020 году Казахстан – образованная страна, с умной экономикой и высококвалифицированной рабочей силой. Инновационное высшее образование должно стать платформой, на которую будет опираться экономическое процветание страны.

Поиск новых моделей интеграции инновационного высшего образования, науки и производства является одной из основных задач современной экономической науки. Для того, чтобы определить, факторы инновационного высшего образования в наибольшей степени влияющие на экономический рост страны, необходимо решить какие из них должны носить приоритетный характер, а так же оценить значение каждого из них. Такой анализ позволит дать ответ на вопрос, что имеет первостепенное значение для правительств развивающихся стран и стран с переходной экономикой повышение уровня высшего образования или использование ресурсов в других направлениях.

Ввиду этого научные исследования, направленные на изучение взаимовлияния факторов высшего образования и прочих факторов инновационного развития с точки зрения экономического роста являются весьма актуальными.

Цели и задачи исследования. Основной целью диссертации является разработка методологических подходов и научно-практических рекомендаций по формированию инновационного высшего образования с целью усиления экономического развития Казахстана.

В соответствии с поставленной целью *задачами* исследования являются:

– на основе анализа теоретико-методологических подходов к определению инновационного высшего образования дать авторскую трактовку данного понятия;

– разработать модель эффективной интеграции высшего образования, науки и бизнеса на основе кластерного подхода, способствующей развитию инновационной экономики республики;

– исследовав отечественную практику и зарубежный опыт интеграции инновационного высшего образования и бизнеса выявить проблемы развития и выработать основные меры по совершенствованию инновационного высшего образования в контексте его влияния на экономический рост Казахстана;

– используя экономико-математические методы исследования, разработать модель влияния факторов инновационного высшего образования на экономический рост Казахстана.

Объект исследования. Объектом исследования является высшее образование и его инновационные тенденции в современных условиях развития экономики Республики Казахстан.

Предмет исследования. Совокупность организационно-экономических факторов, формирующих инновационность процесса высшего образования в современных условиях развития экономики Республики Казахстан.

Теоретическая и методологическая основа исследования базируется на фундаментальных теориях экономического роста, представленных в классической и современной научной литературе, в соответствии с которыми исследованы современные вопросы инвестиций в человеческий капитал, инновационного образования и его влияния на экономический рост страны. Обоснование теоретических положений и аргументация выводов исследования осуществлялась на основе реализации общенаучных методов: системно-функционального, структурно-уровневого, историко-логического, экономико-статистического анализа, а также инструментария экономического моделирования и прогнозирования.

Информационную базу исследования составили материалы монографий и периодических изданий отечественных и зарубежных ученых. Эмпирическую основу исследования составили законодательные и нормативные акты Республики Казахстан в сфере высшего образования и инновационной деятельности, государственные программы индустриально-инновационного развития, официальные данные Министерства образования и науки РК, Агентства РК по статистике, методические и нормативные издания, экспертные оценки.

Рабочая гипотеза исследования. Как показывает мировая практика существует прямая зависимость экономического развития страны от уровня высшего образования. Следовательно, имеются инновационные факторы высшего образования, оказывающие непосредственное и значимое влияние на экономический рост Казахстана.

Научная новизна результатов диссертационной работы заключается в разработке теоретико-методических подходов к системе инновационного высшего образования, практическое применение которых позволит повысить

уровень экономического роста страны и его конкурентоспособность на мировом уровне.

В ходе исследования были получены следующие результаты, имеющие элементы научной новизны:

- на основе углубленного исследования теоретико-методологических аспектов формирования системы инновационного образования дана авторская трактовка понятия «инновационное высшее образование», которое представляет собой часть системы непрерывного обучения, основанной на формировании качественной интеграции высшего образования, науки и бизнеса и направленную на удовлетворение потребностей национальной экономики;
- обосновано влияние инновационного высшего образования на экономический рост страны на основе исследования синергетической и личностно-ориентированной парадигм образования;
- на основе системно-структурного анализа современного состояния высшего образования обоснована необходимость его инновационного развития в республике;
- на базе кластерного подхода, предполагающего концентрацию всех участников инновационных процессов вокруг университета или научно-исследовательского комплекса, разработана авторская модель интеграции высшего образования, науки и бизнеса, отражающая их функциональное взаимодействие, а также роль государства в инновационном развитии экономики Казахстана;
- определены системообразующие факторы инновационного высшего образования, такие как внутренние затраты на исследования и разработки; количество инновационно-активных предприятий; уровень активности в области инноваций; объем научных исследований, выполненных вузами; численность занятых работников с высшим образованием и др., оценка влияния которых позволит определить стратегические направления экономического развития Казахстана;
- предложена модель инновационного развития на основе множественной регрессии, отражающая степень влияния системообразующих факторов инновационного высшего образования на экономический рост Казахстана.

Основные положения, выносимые на защиту:

- авторская трактовка понятия «инновационное высшее образование»;
- модель интеграции высшего образования, науки и бизнеса, отражающая функциональное взаимодействие субъектов инновационного высшего образования Казахстана;
- модель инновационного развития на основе множественной регрессии, отражающая степень влияния системообразующих факторов инновационного высшего образования на экономический рост Казахстана.

Теоретическая и практическая значимость. Практическая значимость диссертации состоит в том, что рассмотрены факторы и механизмы влияния инновационного высшего образования на темпы экономического роста и доказана необходимость их совершенствования с целью социально–экономического развития страны.

Кроме того, в работе даны конкретные рекомендации по развитию инновационного высшего образования, способствующие экономическому росту республики.

Также результаты исследования могут быть использованы республиканскими и региональными государственными органами образования при составлении программ инновационного развития, таких как государственная программа развития образования, в стратегических плах Министерства образования и науки Республики Казахстан, стратегиях индустриально–инновационного развития Республики Казахстан.

Внедрение предложенного механизма интеграции высшего образования, науки и бизнеса будет способствовать активизации инновационной деятельности вузов и хозяйствующих субъектов отраслей экономики Казахстана. Научные обобщения и практические предложения могут быть использованы в процессе преподавания ряда экономических дисциплин.

6D050600 - Экономика мамандығы бойынша
(PhD) философия докторы ғылыми дәрежесін алу үшін
«Қазақстан Республикасы экономикасының қазіргі даму жағдайындағы
жоғары білімнің жаңарту тенденциялары» тақырыбына дайындалған
диссертациясына
АҢДАТПА

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазіргі таңда, инновациялық жоғары білімнің дамуы — Қазақстандағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Бірақ бұл, экономиканың дамуы жоғары дамыған білім беру қызметінсіз мүмкін еместігіне байланысты. Еңбек нарығы мен ЖОО арасындағы, бизнес пен ғылым арасындағы талдау тәжірибесі көрсеткендей, қазіргі кезде жағымды атқарылған істерге қарағанда, шешілмеген мәселелер басым болып отыр. Әлемдік тәжірибеде, жоғары білім мен экономикалық өсуді байланыстыратын көптеген факторлар бар. Халықаралық зерттеулерге көз салсақ, жоғары білім мен ғылым арасында және өндіріс пен мемлекеттің экономикалық өсу арасында жақын қарым-қатынастың бар екендігін көруге болады. Барлық зерттеулер, білімнің дамуына инвестициялардың маңызы зор екендігін дәлелдейді, себебі білім экономиканың тұрақтылығын арттырады. Экономиканың өсуінің жоғары көрсеткіштері, көбіне инвестицияны білім саласына салатын мемлекеттерде байқалады. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының зертеулері көрсеткендей, еңбекке жарамды халықтың орта білім деңгейі 1 жылға жоғарылаған сайын, экономика 3-6 %-ға өседі және де экономиканың өсу темпі 1 %-ға көбейеді.

Белгілі болғандай жоғарғы білім жүйесі күрделі иерархиалық құрылымдар. Сонымен қатар басты назар оның инновациялық құрамына аударылып отыр. Жоғарғы білім жүйесінің нәтижелі құрылымдануы — әлеуметтік тұрақтылық, экономикалық өсім және ұлттық экономиканың бәсеке қабілеттілігін арттыратын мемлекеттік дамуының стратегиялық тапсырмасы ретінде қолданылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда қалыптасқан жоғарғы оқу мамандықтарының құрылымы және мамандарды дайындау деңгейіне байланысты экономика салаларында белгілі бір мұқтаждық байқалады. Осыған байланысты инновациялық тенденциямен оның даму астарында жоғарғы білім жүйесі мемлекет және оның тұрғындары және бизнес тарапынан ерекше назар аударуды қажет етеді.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының даму деңгейі ғылыми зерттеулердің төменгі деңгейде комерциализациялануы, ғылым, бизнес және басқа да инновациялық құрылым субъектілерінің арасында нәтижелі интеграциялық байланысының болмауымен сипатталады. Мұның барлығы мемлекеттің инновациялық потенциалын ретсіз қолданылғанын көрсетеді.

Дәл қазіргі уақытта мемлекеттің бәсекеге қабілеттілік деңгейін арттыру мәселелері мен негізгі экономикалық өсімнің факторларынан әлемдік экономика үшін өзекті болып табылады. Көптеген мемлекеттердің, қоғамның жалпы әлеуметтік тұрмысын жақсарту мақсатында жоғары білім мен бизнестің бір арнаға түскеніне қарамастан, бизнестің жоғарғы инновациялық біліммен интеграциясы жоғарғы мемлекетаралық дифференсацияға ие Оған

қоса дамыған және дамушы мемлекет арасындағы айырмашылық артып барады. Сондықтан да инновациялық жоғарғы білімнің нәтижелі даму жоспары Қазақстанның экономикалық саясатының мақсатымен сәйкес болады. Инновациялық жоғарғы білімнің даму деңгейі мемлекеттің экономикалық өсім болашағымен тығыз байланысын анықтайды. Осыған байланысты Қазақстан республикасының мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаев атап өткендей, жаңа ұлттық болашақ ұсынылады: 2020 жылдарға қарай Қазақстан Республикасы — білімді экономика және жоғары білікті жұмыс күші бар оқыған мемлекетке айналады. Инновациялық жоғарғы білім мемлекет экономикасы өркендейтін негізгі өзегіне айналуы тиіс. Инновациялық жоғарғы білімнің, ғылымның және өндірістің жаңа моделдерін іздеу заманауи экономика ғылымының негізгі міндеті болып табылады. Көптеген дәрежеде еліміздің экономикалық өсіміне әсер ететін инновациялық жоғарғы білім факторларын анықтау үшін қайсының маңызды сипат алатынын анықтау қажет. Осындай сараптама дамушы мемлекеттер және ауыспалы экономикалы елдер үкіметіне жоғарғы білімнің сапасын арттыру немесе басқа бағыттардағы ресурстарды пайдалану турасындағы қажетті, бастапқы мәселердің жауабын көрсетеді. Бұл ғылыми зерттеу барысы жоғарғы білім факторларының өзара әрекеттесу бағыттарын анықтауға және экономикалық өсім көзқарасының өзекті басқа да инновациялық даму факторларына бағытталған.

Зерттеулердің мақсаты мен тапсырмалары Қазақстанның экономикалық даму жолында инновациялық жоғарғы білімді жақсартудың басты факторларын жетілдіру диссертацияның басты мақсаты болып табылады.

Сәйкесінше белгілеген мақсатқа байланысты зерттеудің негізгі міндеті:

—Теоретиканы зерттеу – инновациялық жоғарғы білімнің методикалық негізі

— Қазақстан Республикасы үшін жоғарғы білімнің моделдерінің бейімделуін зерттеу және оқу процесіне инновациялық әдістерді енгізу .

—Еліміздің экономикалық дамуы үшін инновациялық жоғарғы білімнің және бизнестің шетелдік тәжірибелелерін зерттеу

—Қазақстанның жоғарғы білім негізгі инновациялық дамуының тенденцияларын сараптау

—ҚР экономикасы және оның халықаралық деңгейде бәсекеге қабілеттілігін анықтайтын жоғарғы инновациялық білім факторларының әсеріне баға беру

—Еліміздің экономикалық өсіміне инновациялық жоғарғы білім факторларының әсер ету корреляционно-регрессиондық моделин құрастыру

—Даму мәселелерін анықтау және инновациялық жоғарғы білімді жетілдіруде оның Қазақстан экономикасының өсіміне қатысты негізгі іс-шараларды анықтау .

Зерттеу жұмысының нысаны. Жоғарғы білім және оның Қазақстан экономикасының заманауи жағдайдағы инновациялық тенденциялары зерттеу жұмысының нысаналары болып табылады

Зерттеу пәні. Қазақстан экономикасы заманауи жағдайдағы дамуындағы жоғарғы білімнің инновациялық процессін қалыптастыратын ұйымдасқан экономикалық факторлардың жиынтығы.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы. Диссертациялық жұмыстың зерттеу қорытындысы еліміздің экономикалық өсімін арттыратын және оның әлемдік деңгейде бәсекеге қабілеттілігін арттыруда тиімді пайдаланатын инновациялық жоғарғы білімге теория - методикалық тәсілін жасап шығару. Зерттеу барысында ғылыми жаңалықтарының элементтері бар келесідей нәтижелер алынды.

—Теоретикалық тұжырымдаларды тереңдеп зерттеу негізінде «инновациялық жоғарғы білім» авторлық түсінігі келтірілді

—Кластерлік тәсілдеме негізінде еліміздің экономикасының инновациялық дамуына мүмкіндік туғызатын жоғарғы білім интеграциясы және ғылым мен бизнестің авторлық моделі жасап шығарылды

—Қазақстанның экономикалық өсіміне әсер ететін инновациялық жоғарғы білімнің көп факторлы қарама қарсы моделі ұсынылды

—Қазақстан экономикасының дамуына әсері болатын инновациялық жоғарғы білімді жетілдендірудің негізгі іс-шаралары өңделді

Қорғауға ұсынылған негізгі ғылыми тұжырымдар.

—«Инновациялық жоғарғы білім» авторлық түсіндірмесі

—Қазақстанның экономикалық өсіміне әсер ететін инновациялық жоғарғы білім көп факторлы қарама-қарсы моделі

—Қазақстанның экономикалық өсіміне әсер ететін инновациялық жоғарғы білімді жетілдірудің негізгі іс-шаралары

Жұмыстың теориялық және тәжірибелік маңызы. Диссертацияның тәжірбиелік мағынасы экономикалық өсім қарқынына инновациялық жоғарғы білімнің әсер ету механизмдері мен факторларын қарастыруда болып табылады. Оған қоса инновациялық жоғарғы білімнің жетілдіруі мемлекеттің әлеуметтік экономикалық дамуы үшін қажет екендігі дәлелденген

Сонымен қатар, ғылыми жұмыста Республиканың экономикалық өсіміне әсер ететін инновациялық жоғарғы білімді дамытудың нақты ұсыныстары көрсетілген. Зерттеу нәтижесі инновациялық даму жоспарын құру үшін Республикалық және аумақтық мемлекеттік білім беру ұйымдарында пайдалануға болады. Жоғарғы интеграциялық білім, ғылым және бизнестің ұсынылған механизмін енгізу Қазақстан экономикасының шаруашылық субъектілер саласына және жоғарғы оқу орындарының инновациялық қызметінің белсенділігіне жағдай жасайды. Ғылымы жиынтық және тәжірбиелік ұсыныстар экономикалық пәндер қатарында оқу үрдісінде қолданылуына болады.

ABSTRACT

of the dissertation theme “Innovative trends in higher education in modern conditions of development of the economy of the Republic of Kazakhstan”

submitted for obtaining the degree of Doctor of Philosophy (PhD) majored on specialty “6D050600- Economic”

ABINOVA ALFIYA

The relevance of the research theme. Problems of development of innovative higher education in Kazakhstan is particularly relevant at the moment. This is due to the fact that economic development is not possible without a highly developed market of educational services. Analysis of the practice of relations between universities and the labor market, business, and science shows unsolved problems which more than positive experience. There are many factors that link higher education and economic growth in world practice. A review of international research suggests a close correlation between the level of higher education and research, productivity and economic growth of the country. Research confirms the importance of investing in the development of education, because the more educated country has more stable economy. In the countries where invest in education, better growth performance of the economy. Research and Development of economic cooperation organization suggests that an increase in the average level of education, of the population of working age of 1 year, the economy is increased by 3-6%, and the rate of economic growth above 1%.

As you know, the education system has a complex hierarchical structure, which is a key segment of higher education, and, in recent years more and more emphasis is placed on its innovative components. Effective functioning of the higher education system serves the strategic objective of the state at all levels of development, the solution of which depends and social stability, and economic growth, and as a consequence, increases the competitiveness of the national economy. Currently there is a gap between the needs of industries, the current structure of higher education specialties and levels of training in Kazakhstan. In this regard, the system of higher education in the context of innovative tendencies of its development needs special attention from both the state and the population and business. Today, the level of economic development of the Republic of Kazakhstan is characterized by a low level of commercialization of research results and the absence of effective integration relations of science and business, as well as other subjects of innovation infrastructure. All this shows irrational use of the innovation potential of the state.

At the present time the question of the main factors of economic growth, improving competitiveness of the state is relevant to the global economy. Despite the fact that many countries have been able to reach a consensus between higher education, science and business to improve the general welfare of society, is still high inter country differentiation innovative approaches to higher education and its integration with the business, and the gap between developed and developing countries continues to increase. Therefore, for the effective implementation of planned programs for innovation in higher education, the strategic objectives of economic policy, Kazakhstan should start from the proposition that the development of innovative higher education - an investment in the future and a

means activation of economic growth. In this regard, as noted by the Head of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev proposed new national perspective: 2020 Kazakhstan - educated country with smart economy and a highly skilled workforce. Innovative higher education should be a platform on which to build economic prosperity of the country.

The search for new models of integration of innovation in higher education, science and industry is one of the main objectives of modern economics. In order to determine the factors of innovation of higher education have the greatest impact on the economic growth of the country, you need to decide which of them should be a priority, as well as assess the significance of each. This analysis will provide an answer to the question that is of paramount importance to governments of developing countries and countries with economies in transition increase the level of higher education, or the use of resources in other directions.

In view of this research aimed to study the mutual influence of factors of higher education and other factors of innovation development in terms of economic growth are highly relevant.

The aim and objectives of the dissertation research. The main purpose of this dissertation is to develop proposals for improving the basic factors of innovation of higher education in order to enhance the economic development of Kazakhstan.

In accordance with the purpose of research objectives are:

- explore theoretical - methodological foundations of the Innovation of Higher Education;
- explore models of higher education in the context of their adaptation to the Republic of Kazakhstan, the introduction of innovative methods in the educational process;
- to study foreign experience of innovative integration of higher education and business for the economic development of the country;
- analyze the basic innovative trends in higher education in Kazakhstan;
- evaluate the influence of factors of higher education innovation on the economy of Kazakhstan and its competitiveness at international level;
- develop a correlation-regression model of factors influence the innovation of higher education on economic growth of the country;
- identify development problems and develop the main improvements to the innovation of higher education in the context of its impact on economic growth of Kazakhstan.

The object of research. The object of research is the higher education and its innovative trends in modern conditions of development of the economy of the Republic of Kazakhstan.

The subject of the research. The set of organizational and economic factors shaping the innovation process of higher education in modern conditions of development of the economy of the Republic of Kazakhstan.

Scientific novelty of the results of the thesis is to develop theoretical and methodological approaches to of innovative system of higher education, the

practical application of which will improve the country's economic growth and competitiveness at the global level. In the study, the following results were obtained with the elements of scientific novelty:

- on the basis of in-depth study of the theoretical propositions presented author's interpretation of the concept of "innovative higher education";

- based on the cluster approach, the author's model of integration of higher education, science and business that promotes innovative development of the economy;

- proposed a multivariate regression model of the impact of innovative of higher education on economic growth of Kazakhstan;

- developed the basic steps to improve of innovative of higher education in the context of its impact on economic growth of Kazakhstan.

The main provisions for the defense:

- author's interpretation of the concept of "innovative higher education";

- multifactorial regression model the impact of innovative of higher education on economic growth of Kazakhstan;

- the main improvements to of innovative of higher education in the context of its impact on economic growth of Kazakhstan.

The theoretical and methodological basis of the research. The practical importance of the dissertation is that considered factors and mechanisms influence of innovative of higher education on economic growth and proved the need to improve them for the purpose of socio-economic development of the country. In addition, the paper gives specific recommendations for the development of innovative in higher education, contributing to the economic growth of the country. Also, the results of the research can be used by national and regional public authorities in the preparation of programs of education innovation. Implementation of the proposed mechanism of integration of higher education, science and business will boost innovation universities and businesses sectors of the economy of Kazakhstan. Scientific generalizations and practical suggestions can be used in the teaching of a number of economic subjects.